İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ FARSÇA BİRİMİ

ULUSLARARASI

FARSÇA KONUŞAN ÜLKELER

Farsça•Derice•Tacikçe Afganistan•İran•Tacikistan

FİLOLOJİ SEMPOZYUMU

BİLDİRİ KİTABI

دی رفت و حدیث دی چو دی هم بگذشت
امروز حدیث تازه باید کردن

INTERNATIONAL

PERSIAN SPEAKING COUNTRIES

Persian•Dari•Tajik Afghanistan•Iran•Tajikistan

PHILOLOGY SYMPOSIUM BOOK

15-17.12.2023

EDİTOR

Doç. Dr. İsmail SÖYLEMEZ

İRAM
İran Araştırmaları Merkezi

LİSANİYAT

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
YAYINEVİ

EDİTOR
Doç. Dr. İsmail SÖYLEMEZ

DİZGİ TASARIM
İlknur ÖKKE
ilknurokke0@gmail.com

www.inonu.edu.tr/filolojisempozyumu
filolojisempozyumu@gmail.com
www.youtube.com/@filolojisempozyumu

www.lisaniyatstudies.com
lisaniyatstudies@gmail.com
lisaniyatstudies
Lisaniyatstudy

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
YAYINEVİ

İnönü Üniversitesi Yayınları / İnönü University Press 159

EDİTÖR
Doç. Dr. İsmail SÖYLEMEZ

ISBN:
978-625-8293-36-4

SERTİFİKA NO
49391

GENEL YAYIN YÖNETİMİ
Prof. Dr. Cengiz Yakıncı

GÖRSEL SANAT YÖNETMENİ YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Öğr. Gör. Bünyam Bayram

YAYINEVİ MÜDÜRÜ
Necati Bayram

ADRES
Merkez Kampüs, 44280 Battalgazi MALATYA
0422 377 32 24 e-posta: yayinevi@inonu.edu.tr

BASKI
İnönü Üniversitesi Matbaası MALATYA
Aralık 2023

Bu kitabın yayım hakkı İnönü Ü¨niversitesine aittir. 5846, 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereği herhangi bir bölümü, resmi veya yazısı, yazarların, yayımcısının yazılı izni alınmadan tekrarlanamaz, basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alınamaz, hiçbir biçimde, hiçbir yolla çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yazıların ve görsellerin yasal sorumluluğu yazarlara aittir.

KURULLAR / BOARDS

DÜZENLEME KURULU / ORGANIZING BOARD

Doç. Dr. İsmail SÖYLEMEZ, İnönü Üniversitesi -Başkan-
Dr. Chillaev Suhrob GURAKHONOVICH, Bokhtar Üniversitesi
Dr. Gökhan ÇETİNKAYA, Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Melek GEDİK, Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Osman KARACAN, İnönü Üniversitesi
Asım TAŞ, Malatya Turgut Özal Üniversitesi
Mehmet Akif KOÇ, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Selim TOMAN, İnönü Üniversitesi

SEKRETERYA / SECRETARIAT

Beyza Betül EKİCİ, İnönü Üniversitesi
Elif KOCAKAPLAN, İnönü Üniversitesi
Gülşen Yağmur YOLCU, İnönü Üniversitesi
İlknur ÖKKE, İnönü Üniversitesi
Mehmet Salih AKÇAY, İnönü Üniversitesi
Şeyma İNAN, İnönü Üniversitesi

ONUR KURULU / HONOR BOARD

Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ, T.C. Tahran Büyükelçisi
Prof. Dr. Ahmet KIZILAY, İnönü Üniversitesi Rektörü
Dr. Hakkı UYGUR, İram Başkanı

BİLİM KURULU / SCIENCE BOARD

Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Emre Bilgili, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Uysal, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Güleryüz, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Temizel, Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Atik Aydın, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Derya Örs, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Emrullah İşler, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Halil Toker, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Çiftçi, Bingöl Üniversitesi
Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ibrahim Saafın, Ürdün Üniversitesi
Prof. Dr. Khader Tawfiq Khader, Gazze İslam Üniversites
Prof. Dr. Khamees Fazaa Omair, Anbar Üniversitesi
Prof. Dr. Ludwig Paul, Hamburg Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Mahfuz Söylemez, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Hakkı Suçin, Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Kanar, Yeditepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mohammed Asfour, Ürdün Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Çiçekler, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Nada Mohammed Maraachli, Lübnan Üniversitesi
Prof. Dr. Neslihan Durak, İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Nimet Yıldırım, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Nuri Şimşekler, Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Başaran, Bingöl Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Yazıcı, İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Sait Uylaş, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Samer Alahmad, Tahran Üniversitesi
Prof. Dr. Sameer Al-İsa, An-Najah Üniversitesi
Prof. Dr. Süer Eker, Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman Çaldak, İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Umar Safar, Tacikistan Milli Üniversitesi
Prof. Dr. Veyis Değirmençay, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Yasin Aktay, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf Öz, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Yuu Kuribayashi, Okayama Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Kırkan, Mardin Artuklu Üniversitesi
Doç. Dr. Dina Mohseni, Kabil Eğitim Üniversitesi
Doç. Dr. Galina Miskiniene, Vilnius Üniversitesi
Doç. Dr. Leylema Şerifi, Kabil Eğitim Üniversitesi
Doç. Dr. M. Alim Lebib, Kabil Eğitim Üniversitesi
Doç. Dr. Musa Balcı, Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Altun, Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Osman Aslanoğlu, Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Sedad Dizdarević, Zenica Üniversitesi
Prof. Dr. Şahap Bulak, Siirt Üniversitesi
Doç. Dr. Tohirzoda Muallime, Tacikistan Milli Üniversitesi
Dr. Abdul Jabar Sapand, Kabil Eğitim Üniversitesi
Dr. Abdulla Rexepi, Piriştina Üniversitesi
Dr. Ayetullah Karabeyeser, Bingöl Üniversitesi
Dr. Nahla A.K Alhirtani, İnönü Üniversitesi
Dr. Najibullah Akbari, Kabil Üniversitesi
Dr. Noorullah Saifi, Kabil Eğitim Üniversitesi
Dr. Şehbaz Mohseni, Mehabad Üniversitesi
Dr. Şerifcan Tacebayetf, Hocend Üniversitesi
Dr. Umidullah Mehmudov, Ali Şir Nevayi Üniversitesi
Dr. Ümit Gedik, Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Zekiye Xhafçe, Piriştina Üniversitesi
Dr. Zeynel Abidin, Ali Şir Nevayi Üniversitesi

AÇILIŞ ve SELAMLAMA KONUŞMALARI……. 1

AFGANİSTAN, İRAN VE TACİKİSTAN DİL VE KÜLTÜR OTURUMLARI
AFGHANISTAN, IRAN AND TAJIKISTAN LANGUAGE AND CULTURE SESSIONS……...16

Gul AHMAD YAMA……17
The Theory of Lessons in a Mixture of History and Literature Created by Khaqani (Ivan Madain) and the Proposal to Replace the History of Old Afghanistan instead of the History of Achaemenid by Reforming the Contemporary Historiography of the Region
تئوری عبرت در آمیزه یی از تاریخ ادبیات آفریدۀ خاقانی به نام ایوان مداین و پیشنهاد جایگزینی تاریخ افغانستان قدیم به جای تاریخ هخامنشیان از طریق اصلاح تاریخ نویسی معاصر منطقه

Nuri ŞİMŞEKLER……24
An Evaluation of the Reading and Transcription of the Tajik Language Compared to Persian
Tacik Dilinin Farsçaya Oranla Okunuşu-Çeviri Yazısı Hakkında Bir Değerlendirme

İsmail SÖYLEMEZ……...32

One Language, Three Names: The Issue of Persian, Dari and Tajik in the Context of Language and Dialect Discussions
Bir Dil, Üç İsim: Dil ve Lehçe Tartışmaları Bağlamında Farsça, Derice ve Tacikçe Meselesi

Abdul Basir RAHMANİ, Khalil Ahmad BURHANİ……42
Comparison of Adjectives in Persian-Dari and Pashto Languages
مقایسه صفت در زبانهای هم ریشه پارسی ـ دری و پشتو

Abdul Khaliq Haqani HERAWİ, Atikullah RAHİMİ, Abudrrahman AZİZ……...47

Dari Language and the Obstacles to Its Growth
مهد زبان دری و موانع رشد آن

Aysel YILDIZ EROL……54

An Adaptation Example from Writer Dostoyevsky to Director Mutemen
Yazar Dostoyevski'den Yönetmen Mutemen'e Bir Uyarlama Örneği

Asım TAŞ……58

Name, Family and Geography of Zarathustra, The Founder of the Religion of Zoroastrianism, The Ancient Faith of the Parsi
Parsilerin Kadim İnancı Olan Zerdüştilik Dininin Kurucusu Zerdüşt'ün Adı, Ailesi Ve Yaşadığı Coğrafya

Mahkamzoda Dilorom YUNUS……..……61
Coverage of Events in Türkiye in the Tajik Press (2022-2023)
НЪИКОСИ ВОҚЕАҲОИ ТУРКИЯ ДАР МАТБУОТИ ТОҶИК (СОЛҲОИ 2022-2023)

Vesile ALBAYRAK SAK……64
Iran in the XVIIIth Century Embassies
XVIII. Yüzyıl Sefaretnâmelerinde İran

Osman KARACAN……..……72
From the Perspective of the Master Satirist Poet Eşref: Despotism and Constitutionalism
Hiciv Ustası Şair Eşref'in Gözünden İran'da İstibdat ve Meşrutiyet

Veysi TURUN……79
The Development Process of Persian Historiography and the First Persian Sources of Islamic History (V-VIII/XI-XIV Centuries)
Farsça Tarih Yazıcılığının Gelişim Süreci ve İlk Farsça İslam Tarihi Kaynakları (V-X/XI-XVI Yüzyıllar)

Ali Hüseyin TOĞAY……86
The Contribution of Iranian Modern Researchers to Sassanian Studies
İranlı Modern Araştırmacılarının Sasani Çalışmaları Üzerine Katkısı

Kamuran KARABALIK……93
A Woman from Tabriz during the Tobacco Concession and Bread Shortage Incidents in Iran: Zeynep Pasha
İran'da Tütün İmtiyazı ve Ekmek Kıtlığı Olayları Sırasında Tebrizli Bir Kadın: Zeynep Paşa

AFGANİSTAN, İRAN VE TACİKİSTAN EDEBİYAT OTURUMLARI
AFGHANISTAN, IRAN AND TAJIKISTAN LITERARY SESSIONS……97

Musa BALCI……98
Adaptation of Attâr's Mantıku't-Tayr to Children's Literature -A Review on Cahit Zarifoğlu's Book "Kuş Dili"
Attâr'ın *Mantıku't-Tayr*'ının Çocuk Edebiyatına Uyarlanması -Cahit Zarifoğlu'nun *Kuş Dili* Kitabı Üzerine Bir İnceleme-

Aslı SÜRGİT……109
Educational Problems in Samed Behrengi's Story "Peserek-i Lebufuruş"
Samed Behrengi'nin "Pancarcı Çocuk/Peserek-i Lebufuruş" Adlı Öyküsünde Eğitim Sorunları

Gul Ahmed NAZARİ ARİANA……114
A Project for Research in the Field of Literature for Children and Adolescents
طرحی برای پژوهش در زمینهٔ ادبیات کودکان و نوجوانان افغانستان

Rahmonov Mahmurad BEGMURATOVICH……120
Characteristics of Content and Appearance of Children's Poems of Gafur Mullo
ВИЖАГИЊОИ МУНДАРИЉАВӢ ВА �some ЯВИИ АШЪОРИ БАЧАГОНАИ ҒАФУР МУЛЛО

Yaşar Yeşim AMAÇ……125
Fantasy Novel in Iranian Youth Literature
İran Gençlik Edebiyatında Fantastik Roman

Adnan KARAİSMAİLOĞLU……129
Similarities and Differences in Content between Turkestan Style and Iraq Style
Türkistan Üslubu ile Irak Üslubu Arasında Muhteva Benzerlikleri ve Farklılıkları

Günel ORUCOVA……132
The Key Features and Subsequent Effect of the Work "Rouze-ye Athar"
"Rouze-Ye Athar" Eserinin Temel Özellikleri ve Kendisinden Sonrakı Etkisi

Nezaket MEMMEDLİ……134
The Character of Hallac in Sheyh Feriduddin Attar's Work "Hallajname"
Şeyh Feridüddin Attar'ın "Hallacname" Eserinde Hallac Karakteri

Elnare ZEYNALOVA……140
Haqani Shirvani's Prose Works
Hakani Şirvani'nin Mensur Eserleri

İdris SÖYLEMEZ……..……..……..…….144
Ahmet Nüzhet Efendi’s Persian Poems
Ahmet Nüzhet Efendi’nin Farsça Şiirleri Üzerine

Oydin TUYCHİYEVA SAYFULLAYEVNA……..……..……151
Said Muhammad Siddiq Bahodir and His Tazkira "Sham'i Anjuman"
نسخه خطی شمع انجمن سید محمد صدیق بهادر بن حسن بن حسین

Salide ŞERİFOVA……..……..……154
About the Method of "Şüur Axını" in the Novel "Zirzəmi Quşu" by Fariba Vafi, the Problematics and Images of the Novel
Feriba Vefi'nin “Uçup Giden Bir Kuş” Romanındakı “Bilinç Akışı” Yöntemi, Romanın Sorunları ve Görselleri Hakkında

Dina MOHSENİ……..……..……161
Sociological Criticism of the Story "Famine Year" by Akram Osman
نقد جامعه شناختی داستان« قحط سالی»اکرم عثمان

Oydin TURDİYEVA……..……170
Women’s Literature after the Islamic Revolution (In the Example of Raziye Tüccar Studies)
İslam Devrimi Sonrası Kadın Edebiyatı

Könül HACIYEVA……..……173
Female Thinker and Poet Mehseti Hanım Gencevi
Kadın Düşünür ve Şair Mehseti Hanım Gencevi

Aslı SÜRGİT……177
Women's Problems in Celâl Âl-i Ahmed's Story Titled “ Âftab-ı Leb-i Bam”
Celâl Âl-i Ahmed’in Âftab-ı Leb-i Bam İsimli Öyküsünde Kadın Sorunları

Gaforova Umeda ABDULLOEVNA……..……182
Some Style Characteristics of the Mystical Prose of Mawlano Jalaluddin Rumi
АННОТАТСИЯ БАЪЗЕ ВИЖАГИҲОИ САБКИИ НАСРИ ИРФОНИИ МАВЛОНО ҶАЛОЛУДДИНИ РУМӢ

Muhriddin Nizomi ZAYNIDDIN……..……187
Mawlana Jalaluddin Balkhi and Attor Nishopuri
МАВЛОНО ЉАЛОЛУДДИНИ БАЛХӢ ВА АТТОРИ НИШОПУРӢ

Sufizoda Shodimuhammad ZİKRİOPUR……191
Reflectıon of the Word “May” in the Songs Of Mavlano
ИНЪИКОСИ ВОЖАИ «МАЙ» ДАР СУРУДАҲОИ МАВЛОНО

Okhonnıyozov Varka DUSTOVICH……199
Not All Gazels of Moulana Jalaluddini Balkhii Rumi Are Ghazel
(*Some of the Poetic Forms of the Lyrics of Moulana Jalaluddin Balkhii Rumi*)

НА ҲАМАИ ҒАЗАЛҲОИ МАВЛОНО ҶАЛОЛУДДИНИ БАЛХИИ РУМӢ ҒАЗАЛАНД……
(*Фишурдаи гузориши илмӣ перомуни баъзе аз шаклҳои шеърии ашъори лирикии Мавлоно Ҷалолуддини Балхии Румӣ*)

Kholova Farzona RAHMATULLOEVNA, Salim KHATLANİ……204
Love in Mavlano's Rubai
ИШҚ ДАР РУБОИЁТИ МАВЛОНО

Umarjani MİRZOSHARİF……208
You Are the Sun of the East and West
ОФТОБИ МАШРИҚУ МАҒРИБ ТУЙ

Naimzoda Qudratullo QAHOR……211
Following Turkish Poets to the Poems Shawkati Bukhoroı
ПАЙРАВИИ ШОИРОНИ ТУРК БА АШЪОРИ ШАВКАТИ БУХОРОЇ

Nazarov Mehrubon NIYOZMADOVICH……215
Substantial Features of the Conceptions Designating Flowers and Plants
ВИЖАГИҲОИ МАЪНОИИ МАФҲУМҲОИ ИФОДАГАРИ ГУЛУ ГИЁҲ

Shoev A.A……219
Characterıstics of the Genre Qit'a of Vaizi Qazvini
МУҚАТТАОТИ ВОИЗИ ҚАЗВИНӢ ВА МУХТАССОТИ ОНҲО

Güneş Muhip ÖZYURT……223
Evḥaduddîn-i Merâĝî's Christian Themed Ghazali
Evḥaduddîn-i Merâĝî'nin Hristiyanlık Temalı Gazeli

Kalonova Mahina DJUMABOEVNA, Sharipov Sharif RAKHMONOVICH……227
The Role of the 14th Century Poets (Hafez Sherozi, Kamal Khujandi and Salmon Sovaji) in the Formation of Individual Neologisms
НАќШИ ШОИРОНИ АСРИ XIV (ҲОФИЗИ ШЕРОЗЇ, КАМОЛИ ХУЉАНДЇ ВА САЛМОНИ СОВАЉЇ) ДАР ТАШАККУЛИ НАВВОЖАЊОИ ФАРДЇ

Sharipova Mutabar ZAHİBULOEVNA……231
The Influence of Mystıcal Meanıngs on the Style of the Works of Khoja Abdallah Ansarı
ТАЪСИРИ МАЪНИҲОИ ИРФОНӢ БА САБКИ ОСОРИ ХОҶА АБДУЛЛОҲИ АНСОРӢ

Chillaev Suhrob GURAKHONOVİCH……236
Interior Music in Gazality of Hayrat
МУСИҚИИ ДАРУНӢ ДАР ҒАЗАЛИЁТИ ҲАЙРАТ

Nazmiye MUKHITDINOVA……241
The Excellence of Poetic Content in Classical Eastern Literature
Klasik Doğu Edebiyatında Şiirsel İçeriğin Mükemmelliği

Soqieva PARVİNA……245
Annotatıon Moral Ideas in Nizami Ganjavı's Story "Khusraw and Shirin"
АННОТАТСИЯ АНДЕШАЊОИ АХЛОќӢ ДАР ДОСТОНИ «ХУСРАВ ВА ШИРИН» -И НИЗОМИИ ГАНЉАВЇ

Tagaymurodov Rustam HAKİMOVİCH……247
Literary Discussions about the Rubai Genre
ЖАНРИ РУБОӢ ВА БАҲСИ ОН ДАР АДАБИЁТШИНОСӢ

Fazlurrahman FAQİHİ……253
The Presence of Religion in the Thought and Poetry of Ferdowsi, The Greatest Poet of Khorasan during the Ghaznavid Era
حضور دین در اندیشه و شعر فردوسی (با تمرکز بر مقدمهٔ شهنامه)

Khomidov Dilmurod DAJABOVICH, Zoirov Kholmurod SAFARALIEVICH……266
Phraseological Units with Arabıc Component in Prose Work of Hosseın Vaizi Kaşifi
ВОҲИДҲОИ ФРАЗЕОЛОГЇ БО ҶУЗЪИ АРАБЇ ДАР ОСОРИНАСРИИ ҲУСАЙН ВОИЗИ КОШИФӢ

Mirzoyunys MATLUBA……270
A Few Words about the Life and Work of Sadr Sarir Balkhi
МУРУРЕ БА АЊВОЛ ВА АШЪОРИ САДРИ САРИРИ БАЛХЇ

Muhammad Alam Alami……276
Magnificents of Dari Persian language and literature of Afghanistan (with emphasis on Mahmoud Ghaznavi's research sources)
(مفاخر زبان و ادبیاتِ فارسی دریِ افغانستان (با تأکید بر منابع محمود غزنوی پژوهی

Rakhmonaliev Jovidon KHUDOYOROVICH……285
The Language Features and the Expression Style in «Kemya-ye Saadet» of Abuhamid Muhammad Ghazzali
ВИЖАГИҲОИ ЗАБОН ВА УСЛУБИ БАЁН ДАР «КИМИЁИ САОДАТ»-И АБУҲОМИД МУҲАММАДИ ҒАЗЗОЛӢ

Akhmadov Safarmad GADOMADOVICH……...……...290
THE INFLUENCE OF THE PERSONALİTY AND POETRY OF MAVLANA BALKHİ ON THE WORKS OF MODERN TAJİK POETS ТАЪСИРПАЗИРИИ ШОИРОНИ МУОСИРИ ТОҶИК АЗ ШАХСИЯТ ВА ШЕЪРИ МАВЛОНОИ БАЛХӢ

Norova Gulchehra RAHMATOVNA……...…….294
Contribution of Abdusalam Dekhoti to the Development of Tajik Children's Literature
САҲМИ АБДУСАЛОМ ДЕҲОТӢ ДАР РУШДИ АДАБИЁТИ БАЧАГОНАИ ТОҶИК

Abdulhakim SHUKURZODA……...…….300
The Issue of National Identity of Tajiks in the Poetry of the Time of Independence
МАСЪАЛАИ ҲУВИЯТИ МИЛЛИИ ТОҶИКОН ДАР ШЕЪРИ ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ

Sharipov Sangimurad ISMATULLOEVICH……..……..307
The Skill of Describing Social Reality in Bakhtiyar Murtaza's Journalism (in the Example of the Publicistic Work of "Nurofaron")
МАҲОРАТИ ТАСВИРИ ВОҚЕИЯТИ ИҶТИМОЇ ДАР ПУБЛИТСИСТИКАИ БАХТИЁР МУРТАЗО

Alisher Aslonkhanovich MURADOV……310
Reflection of Social Issues in Modern Tajik Prose
ИНЪИКОСИ МАСОИЛИ ИҶТИМОӢ ДАР НАСРИ МУОСИРИ ТОҶИК

Davlatov U.M……...…313
Notıceable Features of the Style in the Memories of Ubayd Rajab
Вижагиҳои Назарраси Сабкї Дар Ёддоштҳои Убайд Рачаб

Oymahmadov RUSTAM……..…..318
The Place of Popular Two-Couplet Poems in Tajik Folklore
ҶОЙГОҲИ ДУБАЙТИҲОИ ОМИЁНА ДАР ФОЛКЛОРИ ТОҶИК

Sharipov Sharif RAHMONOVİCH, Kalonova Mahina DJUMABOEVNA……..……325
The Role of the 14th Century Poets Influence of Zukhuri Turshezi on Galiba in Combination of Gazals
ТАЪСИРИ ЗУҲУРӢ БАР ҒОЛИБИ ДЕҲЛАВӢ ДАР ЭЉОДИ ҒАЗАЛ

Fakirov Khursandmurad NASRULLOEVİCH, Sharipov Sangimurad ISMATULLOEVİCH…….……331
A Look at the Image and Public Activity of Habibullo Nazarov
НАЗАРЕ БА ФАЪОЛИЯТИ ИМИЮ ЉАМЪИЯТИИ ҺАБИБУЛЛО НАЗАРОВ

Usmoniyon NOZİLA……..……..334
The Use of Verbal Art of Tajnis in Mehrınıso's Poems
КОРБУРДИ САНЪАТИ ЛАФЗӢ ТАҶНИС ДАР АШЪОРИ МЕҲРИНИСО

Makhmadalieva Muhabbat RAKHMONOVNA……..……337

The Art of Contrast and the Grounds of Its Appearance in the Poems of Mirzo Tursunzoda
САНЪАТИ ТАЗОД ВА ЗАМИНАҲОИ ЗУҲУРИ ОН ДАР АШЪОРИ МИРЗО ТУРСУНЗОДА

Ghaffori Zamira ABDULLOZODA……..……340
Ghani Kashmiri's Contribution to the Development of Indian Style
САҲМИ ҒАНИИ КАШМИРӢ ДАР РИВОҶИ САБКИ ҲИНДӢ

Nasriddinov Fakhriddin ABDUMANONOVİCH……346
Codicology of the Oldest Manuscripts of Kamoli Khujandi`s Poetry Preserved in Türkiye Libraries
НУСХАШИНОСИИ КУҲАНТАРИН ДАСТХАТҲОИ АШЪОРИ КАМОЛИ ХУҶАНДӢ АЗ КИТОБХОНАҲОИ ТУРКИЯ

Nurali NUROV……..……..351
Greetings and Thanks of Laiq Sherali and the Poets of Indian Style
استقبال و بهره وری لایق شیرعلی و شعرای سبک هندی

Kurbanova Rahyongul MUMİNOVNA……..…….....361
Abdullah Misra - Poet of Indian Style
АБДУЛЛОҲИ МИСРАЪ -ШОИРИ САБКИ ҲИНДӢ

Sharipova MEHRAGEZ……..……..365
Stylistic Features of Muhammadali Ajami's Poetry
ВИЖАГИҲОИ САБКИИ АШЪОРИ МУҲАММАДАЛИИ АҶАМӢ

Tangriyev Valisher AZAMOVICH……..……..368
Persian Literary Influence on English Literature
ТАЪСИРИ АМИҚИ АДАБИЁТИ ФОРСИРО БА АДАБИЁТИ ИНГЛИС

DİL İLİŞKİLERİ OTURUMLARI
LANGUAGE RELATION SESSIONS…….372

Ruzmanova Rohila USMANOVNA……..……373
The Persian-Tajik Language and Literature in the Scientific and Cultural Environment of Samarkand
Semerkant Bilimsel ve Kültürel Ortamında Fars-Tacik Dili ve Edebiyatı

Umedullo MAXMUDOV……378
About Persian Correspondence by Alisher Navoi
Alisher Navoiyning Forsiy Maktubiga Doir

Hulkar TURDİEVA……..……385
Taarof in Persian and Uzbek Languages (Pragmatic Analysis)
تعارف در زبان فارسی و ازبکی: تحلیل پراگماتیک

Ömer UYAN……..388
On the Use of "Tâ Key, Tâ Be Key" Questıons in Classical Turkish Poetry
Klasik Türk Şiirinde "Ta Key, Ta Be Key" Sorularının Kullanımı Üzerine

Zahide PARLAR……397
Vocabulary in Bilingual (Persian-Turkish) Verse Dictionaries
İki Dilli (Farsça-Türkçe) Manzum Sözlüklerde Yer Alan Söz Varlığı

Muhitdinova Badia MUSLİHİDDİNOVA……..……405
The Tradition of Züllisaneyn and Historıcal Conditions during the Timurid Period
Timurlular Döneminde Tarihi Koşullar ve Züllisaneyn Geleneği

İdris SÖYLEMEZ……..……409
Persian Elements in Mehmet Akif Ersoy's Poems
Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Farsça Unsurlar

Gülşah TOPUZ……418
Reassessment Of The Glossaries And Copies Of Gulistân And "Müşkilât-e Gülistân"

Gülistân Lugatleri İle Nüshalarının Değerlendirmesi ve "Müşkilât-I Gülistân"

Ünal BÜYÜK……424
Two Poets of Free Verse in Modern Turkish Literature and Modern Persian Literature: Orhan Veli Kanık and Nîmâ Yûshîj
Modern Türk Edebiyatı ve Modern Fars Edebiyatında Serbest Şiirin İki Şairi: Orhan Veli Kanık ve Nîmâ Yûşîc

İsa BULUKGİRAY, Dr. İbrahim DAĞILMA……428
Etymology of Shared Persian and Zaza Origin Words in Basîrî's Persian Divan Basîrî'nin Farsça Divanında Zazaca ve Farsça Ortak Kökenli Kelimelerin Etimolojisi Üzerine Bir İnceleme

Ziyafet GASIMOVA……437
On the Kinship Terms Used by Tats Living in Azerbaijan (Persian-Tat Language Relationship)
Azerbaycan`da Yaşayan Tatların Kullandıkları Akrabalık Terimleri Üzerine (Farsça-Tatça Dil İlişkisi)

Shahbaz Mohseni……446
A Discussion on the Phonetic and Semantic Changes of Two Arabized Persian Words in "Lisanu'l-Arab"
بحثی در تحولات آوایی و معنایی دو واژه فارسیِ مُعَرَّب در «لسان العربِ» ابن منظور

Ghulam Haidar DOST……449
Marvi Turkish Language
زبان ترکی مروی

Sefa SEZER……455
10 Languages that Have Influenced the Englısh Language: Persıan as a Regıonal Language
İngilizce Dilini Etkilemiş 10 Dil: Bölgesel Olarak Farsça Dili

DİL ÖĞRETİMİ OTURUMLARI
LANGUAGE TEACHING SESSIONS……459

Ayşe Hilal KALKANDELEN……460
Persian in Faculties of Theology
İlahiyat Fakültelerinde Farsça

Gökhan ÇETİNKAYA……468
Persian Reading Books of Mirza Habib-i Esfahani
Mîrzâ Habîb-i İsfahân'nin Farsça Okuma Kitapları

Sefa Sezer……472
The Persian Language Education Policy of the Gulf of Basra Countries
Basra Körfezindeki Ülkelerin Farsça Dil Eğitimi Politikası

Yusuf ÖZ……478
New Evaluations Based on a Second Copy of the Work Named Tuhfetu'l-Uşşâk
Tuhfetü'l-Uşşâk Adlı Eserin İkinci Bir Nüshası Üzerinden Yeni Değerlendirmeler
ارزیابی‌های جدید بر اساس نسخه دوم اثر به نام تحفة العشّاق

Yakup Şafak, Ahmet Özmen……484
Problems, Determinations and Proposals in Persian Grammar Teaching
Farsça Dilbilgisi Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar, Tespit ve Teklifler

Rakhmatova Rayhona MİRBADALOVNA, Saodatsho Qosimzoda MATROBİYON……489
Psycholinguistics - Theory of Speech Activity
ЗАБОНШИНОСИИ РАВОНӢ (ПСИХОЛИНГВИСТИКА) -НАЗАРИЯИ ФАЪОЛИЯТИ НУТҚ

Sema LEVENT……492
Utilizing Turkish Commentaries on Persian Works for Language Teaching
Farsçanın Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Klasik Osmanlı Edebiyatı Dönemi Şerh Metinlerinden

ÇEVİRİ ÇALIŞMALARI OTURUMLARI
TRANSLATION STUDIES SESSIONS……497

Esin EREN SOYSAL……..498
Analyzing the Turkish Translation of Proverbs and Idioms in Abbas Maroufi's "Samfoni-ye Mordegan" according to Mona Baker Translation Strategies
Abbas Maroufi'nin Ölüler Senfonisi Romanındaki Atasözü ve Deyimlerin Türkçe Çevirisinin Mona Baker Çeviri Stratejilerine Göre İncelenmesi

Mohammad Ajmal HANİF……506
An Assessment on the Turkish Translations of Pendnâme
Pendnâme'nin Türkçe Çevirileri Üzerine Bir Değerlendirme

Halis AYDIN……...519
A Prose Story Translated from Persian to Turkish: Qıssa-i Fîruz Şâh and the Plot
Farsçadan Türkçeye Tercüme Mensur bir Hikâye: Kıssa-i Fîrûz Şâh ve Olay Örgüsü

Rafig NOVRUZOV……525
To the Translation of the Poem by Saadi Shirazi from Persian into Russıan
Saadi Şirazi'nin Şiirinin Farsçadan Rusçaya Çevirisi

Veysi ABDULAZİZ……..……..……..…529
Persian the Transition Period of Philosophy to the Islamic World
Felsefenin İslam Dünyasına Geçiş Döneminde Farsça

TEBRİKLER – تبریکات – CONGRATULATIONS……534

On the Use of "Tâ Key, Tâ Be Key" Questıons in Classical Turkish Poetry
Klasik Türk Şiirinde "Ta Key, Ta Be Key" Sorularının Kullanımı Üzerine

Ömer UYAN
Dr., İnönü University, Turkish Language and Literature, Malatya, Türkiye
omer.uyan@inonu.edu.tr
ORCİD: 0000-0001-5922-6790

Abstract
One of the ways of expression frequently used in classical Turkish poetry is asking questions. The addressee of these questions can be a lover, a rival, a ruler, or the poet himself, and sometimes the speaker in-text (ideal speaker) himself can be both the questioner and the addressee (ideal hearer). The main purpose of these interrogative expressions, which are referred to as invocations in works related to rhetoric, is not to ask a real question and get a real answer in return. Ultimately, in the language of poetry, which is written with the aim and desire to express emotions and dreams in an intense and effective way and to make them be felt to the maximum extent by the reader/listener, these questions can be used accompanied by emotions and targets such as reproach, anger, praise, satire, condemnation, sadness and ridicule. These "rhetorical questions", which are not actually asked to get answers, are instrumental in expressing the aforementioned feelings and goals more effectively and in spreading the word more to the narratees or ideal hearers. In this case, the question becomes an element of poetic persuasion and style, leaving its main field of use. One of these questions, the Persian expressions "tâ-key, tâ-be-key", means "until when, how much longer". These questions, which even in everyday language indicate that sadness, depression and boredom have reached their final point, also point to the tipping point of similar emotions in poetry, increasing the number of emotions and making its expression more effective and distinct. In this way, the desire to end sometimes the cruelty of the lover and sometimes the hypocritical behavior and rituals of the ascetic/devotee is expressed almost like a cry for help. This situation shows that expressing issues that can be explained with many different structures and phrases with this question is often not a coincidence but a conscious choice of the poet. These questions gain a more aesthetic nature with the use of master poets appropriately, judiciously and in harmony with other literary/poetic style elements and figures of speech. In this paper, in addition to the questions "tâ-key, tâ-be-key", the Turkish questions "nice bir, niceye dek" with the same meaning will also be addressed and these will be examined in terms of rhythm, style, content, ideal speaker and the situation of the ideal hearer.

Keywords: Classical poetry, Interrogative, Rhetorical questions, Style, Tâ-key, Tâ-be-key.

Özet
Klasik Türk şiirinde yoğun olarak başvurulan anlatım yollarından birisi de soru sormaktır. Bu soruların muhatabı sevgili, rakip, hükümdar, şairin kendisi olabildiği gibi bazen de metin içi mütekellimin bizzat kendisi hem soran hem muhatap konumunda olabilmektedir. Belagatle ilgili eserlerde istifham olarak anılan bu soru ifadelerinde asıl amaç gerçek bir soru sormak ve karşılığında gerçek bir cevap almak değildir. Nihayetinde duyguların ve hayallerin yoğun ve etkili bir biçimde dışavurumu, okuyucu/dinleyici nezdinde de bunların azami derecede hissedilmesi isteği ve gayesiyle yazılan şiir dilinde bu sorular sitem, öfke, övgü, yergi, ayıplama, hüzün, alay vs. gibi duygu ve hedefler eşliğinde kullanılabilmektedir. Aslında cevap almak için sorulmayan bu "retorik sorular" mezkur duygu ve hedeflerin daha etkili bir biçimde dışavurulmasına ve sözün muhataplara daha fazla sirayet etmesine vesile olmaktadır. Bu durumda soru, asıl kullanım alanından çıkarak bir poetik ikna ve üslup unsuru hâline gelmektedir. Bu sorulardan biri olan Farsça "tâ-key, tâ-be-key" ifadeleri "ne zamana kadar, daha ne kadar" anlamını taşımaktadır. Gündelik dilde dahi sıkıntının, melalin, bunalma ve bıkkınlığın son haddine gelindiğini anlatan bu sorular şiirde de benzeri duyguların taşma noktasına işaret ederek duygu kat sayısını artırmış ve bunun izharını daha etkin ve belirgin bir hâle bürümüştür. Bu sayede bazen sevgilinin zulmünün, bazen zahidin/sofunun riyakâr davranış ve ritüellerinin artık nihayete ermesi isteği âdeta bir imdat çığlığı gibi dile getirilmiştir. Bu durum, birçok farklı yapı ve ibare ile anlatılacak hususların bu soru ile dillendirilmesinin çoğu zaman tesadüfi olmayıp şairin bilinçli bir tercihi olduğunu göstermektedir. Usta şairlerin yerinde, kararında ve başka edebî/poetik üslup unsurları ve söz sanatları ile uyumlu şekilde kullanımıyla bu sorular daha estetik bir mahiyet kazanmaktadır. Bu bildiride "tâ key, tâ be key" soruları yanında aynı anlamdaki Türkçe "nice bir, niceye dek" sorularına da değinilecek ve bunlar ritim, üslup, muhteva, metin içi mütekellim ve muhatabın durumu açısından incelemeye tabi tutulacaktır.

Anahtar kelimeler: İstifham, Klasik şiir, Nice bir, Niceye dek, Retorik soru, Üslup, Tâ-key, Tâ-be-key.

Giriş

Klasik Türk şiiri özellikle Fars edebiyatından gerek muhteva gerek üslup ve tarz olarak büyük ölçüde etkilenmiştir. Yüzyıllar içinde kendi sesini, ritmini ve duygu dünyasını oluşturmayı başaran klasik şiirimiz nihayete erene kadar bünyesinde birçok Farsça ek/edat, kelime ve soru ifadelerini barındırmış, şairler bunları sahiplenerek bazen Türkçesiyle birlikte bazen de yalnızca bu Farsça unsurları şiirlerinde daima kullanmışlardır. Bu sorulardan birisi de "ne zamana kadar, daha ne kadar, nereye kadar" gibi anlamlar taşıyan (Kanar, 2013: 449) "tâ-key" veya "tâ-be-key" sorusudur.

İstifham (soru) cümleleri şiirde hemen hiçbir zaman gerçekten cevap alma isteği ve gayesiyle sorulmaz. Gaye; duyguları, söylenmek istenileni hem metin içi muhataplara hem de dış muhataplar olarak dinleyici ve okurlara daha tesirli, dokunaklı ve estetik/beliğ bir biçimde aktarabilmektir. Diğer bir deyişle bunlar retorik sorulardır (su'âl-i belâğî). Kaya Bilgegil, istifham hakkında şöyle demektedir: "Bu sualler; canlıya cansıza, görünene görünmeyene, müşahhasa, mücerrede, nefse, gayra yöneltilebilir. Esasen o suallerin bünyesinde mübalağalı şekilde, ruha hâkim olan ihtirasın ifadesi vardır. Başarılı bir istifham, bütün edebî eserleri, bilhassa hitabeleri ve dramatik eserleri, belagatin üst derecelerine yükseltir" (1989: 259).

Kullanıldığı duygu bağlamında o duyunun en üst mertebesine işaret eden; yaşanılan, maruz kalınan bir kötülük veya soruna karşı tahammül gücünün kalmadığını ifade eden "tâ-key" ve "tâ-be-key"in retorik sorular arasında bu bakımdan ayrı bir önemi olduğunu söylemek gerekir. Bu nedenle; duygu/duygulanım, hayal/kurmaca gücüyle ve estetik amaçlar doğrultusunda yazılan şiirde, dile getirilen duyguların nihai noktasına işaret etmesi, muhayyel mütekellim ve muhataplar açısından neden bu soruya yönelindiği ve bunun dışında şiirin daha fazla tezyini/estetik açısından başka şiirsel işlevler yüklenip yüklenmediği gibi hususlar ve sorular açısından "tâ-key" ve "tâ-be-key"in klasik şiir çerçevesinde ayrıca ele alınıp incelenmesi gerekmektedir.

Bu amaca matuf olarak bu yazıda "tâ-key, tâ-be-key" soruları merkeze alınarak bunlar; A. *Amaç, Muhteva, Duygu Durumları ve İstifhamın İkincil Anlamlarıyla Kullanımı*, B. *Şekil, Üslup ve Klasik Şiir Estetiği Yönüyle Şiirsellik* olmak üzere iki ana başlık hâlinde incelenmeye çalışılmış, sınırlama yapmanın gerekliliği üzerine bu anlama gelen diğer sorulara ancak yeri geldiğinde bazı alt başlıklarda değinilmiştir.

A. Amaç, Muhteva, Duygu Durumları ve İstifhamın İkincil Anlamlarıyla Kullanımı

1.Aşk Konusu Bağlamında

Klasik şiirde başat konumda bulunan aşk temasının âşık, maşuk ve rakip olmak üzere üç önemli tarafı bulunmaktadır. Bu temel konu etrafında metin içi mütekellim kimi zaman kendi kendine, kimi zaman ise maşuğa veya rakibe hitaben aşk yolunda çektiklerini, ayrılık acısını, maşuğun cevr ü cefasına karşı sitem ve şikâyetini, rakibin kötülüğünü bu sorularla dile getirmeyi yeğler.

Klasik şiirde aşk konusu, yer yer birbirine tamamen zıt diyebileceğimiz paradoksal duygu durumları ile işlenmiştir. Bu durum yer yer aynı beyit veya manzume içerisinde dahi gözlenebilmektedir. Metin içi mütekellim kimi zaman âşık olmakla ve bu yolda çektiği tüm dert ve çilelerle, karşılaştığı zorluklara göğüs germekle övünürken kimi zaman da artık sabrının tükendiğini, maruz kaldığı zulümlerin yettiğini söyleyebilmektedir. Beyani'nin şu beyitleri, artık aşk iptilasına tahammülü kalmayan; maşuğun görmezden gelmesine, âşığa küçümser tarzda gülümsemesine karşı sitem eden bir âşığın "Ne zamana kadar?" diyerek feryat etmesine örnek teşkil etmektedir:

Ne bu sûziş Beyânî-veş sende
Tâ-be-key 'aşka ibtilâ gönlüm (Beyani, ts.: B/398)
Sen de bir gün 'arz-ı dîdâr et sabâhu'l-hayr ile
'Âşık-ı şeydâya cânâ *tâ-be-key* bu zehr-hand (Beyani, ts.: A/124)
Nergis-âsâ yâri gözlersin ki teşrîf eyleye
Râh-ı gülşende Beyânî *tâ-be-key* bu intizâr (Beyani, ts.: A/128)

Şu beyitte ise rakiple uğraşmaktan usanan âşık, "daha ne zamana kadar" bu kısır çekişme içerisinde olacağını soru yoluyla dile getirmektedir:

Kesilsin arası ıslâh olup [o] düşmenle
Rakîb-i kâfir ile *tâ-be-key* dögüşle çekiş (Lazikizade Feyzullah Nafiz, 2017: 350)

Aşağıdaki örneklerde de aşk temel temi etrafında; âşığın yaşadıklarının, çektiklerinin, tükenmişliğinin, hayal kırıklıklarının, sitem-şikâyet ve hayıflanmalarının vs. nihai noktasına "tâ-key" ve "tâ-be-key" sorularıyla işaret edilmektedir:

Kâm-yâb-ı vuslatın ağyâr etmesin gazab
'Âşık-ı nâ-kâma *tâ-key* bî-sebeb renc [ü] ta'ab
Bâr[î] bir kerre kemer-âsâ ne var ey gonçe-leb
La'lin öpsem ruhların koksam belin kocsam senin (Lazikizade Feyzullah Nafiz, 2017: 132)
Lâleler-veş dâğdâr etdi beni nâr-ı firâk
Bükdü kaddim 'ar'ar-âsâ tünd-bâd-ı iştiyâk
'Azm-i gülzâr edelim *tâ-key* bu hicr [ü] iftirâk
Gel efendim sevdigim serv-i ser-efrâzım benim (Lazikizade Feyzullah Nafiz, 2017: 136)
Amân mir'ât-ı sînen kînelerden bârî pür-sâf et
Gubâr-âlûde olmak *tâ-be-key* 'uşşâka insâf et (Lazikizade Feyzullah Nafiz, 2017: 188)
Bir kere gûş eyle feryâdım tegâfül *tâ-be-key*
Ey şeh-i gülzâr-ı işve vâkıf-ı esrârım ol (Lazikizade Feyzullah Nafiz, 2017: 406)
Tâ-be-key negşüftelik açıl biraz ey gonçe-leb
Düşdü bir üftâde-dil gül-rûyuna şebnem gibi (Lazikizade Feyzullah Nafiz, 2017: 496)
Ey şûh *tâ-be-key* bu nihânî kirişmeler
Sâmi'-i nâ-şekîbe nigâh-ı terahhum et (Arpaeminizade Mustafa Sami, 2017: 304)

2.Rint-Zahit Çekişmesi Bağlamında

Sufi, vaiz, nasih gibi isimlerle de anılan zahit; klasik şiirde daima rindi/âşığı eleştiren, sürekli vaaz ve nasihatlerde bulunan, fırsatını bulduğunda kendi nefsine de uyan bir sözde dindar tipine karşılık gelmektedir. Metin içi mütekellim ise daima bunun karşısında konumlanan, âriflik ve âşıklık gibi vasıfları da kendisinde taşıyan rint konumunda bulunmaktadır (Şentürk, 1996: 1).

Aşağıdaki beyitte rintlere daima uygunsuz, rahatsız edici sözler söyleyen zahidin bu tacizkâr tavrının daha ne zamana kadar devam edeceği sorulmaktadır. Bu soruyla sitem, usanç ve istikrah (hoşnutsuzluk, belki nefret) gibi duyguların taşma noktasına işaret edilmektedir. Doğrudan zahide hitapla rint-zahit arasındaki çatışma daha canlı ve "şimdi yaşanıyormuş gibi" yanstılmıştır. "Tâ-be-key" sorusu; sözü geçen duygulara ilaveten tariz belirten "'aceb sûhân mısın" (ömür törpüsü müsün) tecahül sorusuyla ve "'ömründe hemvâr olduğun var mı" (düzgün bir insan olduğun bir an var mı) inkâri/yadırgayıcı soru ile sürdürülmekte, pekiştirilmektedir:

Yeter rindâna nâ-hemvâr sözler *tâ-be-key* zâhid
'Aceb sûhân mısın 'ömründe hemvâr olduğun var mı (Agâh, 2017: 263)

Bağdatlı Ruhi'ye nazire olarak yazılan ve her bendinde rint/ârif ve zahit/sufi çatışmasını barındıran terkip-bentin ikinci bendinin şu ikinci beyti de zahide hitaben kaleme alınmıştır. Bendin ilk beytinde yer alan "Ey zâhid-i kışrî-suhan-ı da'vî-i bâtıl…" hitabı bendin sonuna kadar zımnen devam etmektedir:

Tâ-key olasın münkir-i erbâb-ı hakîkat
İnkâr-ı selefde idüp îrâd-ı delâ'il (Arpaeminizade Mustafa Sami, 2017: 245)

3.Din-Tasavvuf Bağlamında

Kimi şiirlerde münacat (Allah'a yalvarış), dua ve peygamber sevgisi bağlamında "tâ-key, tâ-be-key" soruları kullanılmakta ve birçok örnekte sorunun muhatabı olarak doğrudan Allah'a hitabın olduğu görülmektedir:

Tâ-be-key 'arşa çıka âh-ı dil-i nâ-şâdım
Gökleri ağlata hasretle giden feryâdım
Nice bir cânı yaka nâle-i âteş-zâdım
Müsta'id kıl yoğ ise lutfuna isti'dâdım
Sana güçlük mü var ey şâh-ı kerem-mu'tâdım (Şeyh Galip, ts.: 136)

Şu beyitte ise ciğerinin tövbe/dua/istiğfar şişinin kebabı olmaya, yalvar yakar dua etmekten ciğerinin için için yanmaya daha ne zamana kadar devam edeceğini dile getiren mütekellim, Allah'a artık -peygamber aşkına- bağışlanmaya kanmak ve bu mecazi susuzluğunun giderilmesi için dua eder:

Ciger *tâ-key* kebâb-ı sîh-i istiğfâr ola yâ Rab
Habîbün 'ışkına ol teşneyi sîr-âb-ı gufrân it (Sakıp Dede, 2018: 45)

4.Hikmet-Nasihat Bağlamında

Bu minvalde akla öncelikle Baki'nin meşhur *Kanuni Mersiyesi*'nin ilk beyti gelmektedir. Henüz meydana gelen bir ölüm vakıası/realitesi üzerine söylenmesi, bir mersiyede yer alması, yakınma veya padişahın ölümünü anlatmak yerine doğrudan bundan ibret alması gereken muhataplara seslenerek ("ey" nidasıyla) başlaması hikmet ve nasihatin etkisini artıran unsurlardandır. Bu durum "tâ-key" sorusuyla da bir nevi taçlandırılarak pekiştirilmiştir. Tüm bunlar hüsn-i matla, beraat-i istihlal/hüsn-i ibtida gibi edebî sanatlarla birlikte düşünüldüğünde ilk beyit daha estetik bir kıymet ve görünüm kazanmaktadır:

Ey pây-bend-i dâm-geh-i kayd-ı nâm u neng
Tâ-key hevâ-yı meşgale-i dehr-i bî-direng (Baki, ts.: 56)

Benzer şekilde Hamdullah Hamdî'nin yek-ahenk bir gazeli de hikemî tarzda/nasihat veren Farsça bir beyit ile başlamaktadır. Burada hitap genele değil, gönledir. Gönle, harap bir hazinenin peşinden daha ne zamana kadar gideceği sorulurken artık marifet denizindeki incileri bulup çıkarmanın vaktinin geldiği telkin edilmektedir:

Tâ-key ey dil hevâ-yı genc-i harâb
Dür-i deryâ-yı ma'rifet der-yâb (Hamdullah Hamdî, ts.: 10)

Şu örneklerde ise artık mecazi aşktan geçmenin gerekliliği vurgulanmaktadır. İlk beyitte "Allâh 'aşkına" ibaresi hem "Allah için" hem de "(mecazi aşktan) Allah'ın aşkına/hakiki aşka" anlamında tevriyeli kullanılmıştır. Bunları din-tasavvuf başlığı altında düşünmek de tabii imkân dâhilindedir:

Tâ-be-key ey kâ'id-i güm-râhî-i 'aşk-ı mecâz
Reh-nümâ ol bu dil-i nâ-çâra Allâh 'aşkına (Kami, 2017: 271)
Reh-i mecâzda *tâ-key* bu lağziş-i dâ'im
Dahı açılmadı mı dîde-i hâkîkat-bîn (Neşati, 2019: 28)

5.Şarap Yasağı Bağlamında

Tâ-be-key sorusu devrin şarap yasağı bağlamında on sekizinci yüzyıl şairi Haşmet'in (Abbas Efendizade Mehmet) divanında kullanılmıştır. Şiirin başlığı da yazılış amacını açıkça göstermektedir: "Tesdîs-i Dîger Der-Yasağ-ı Mey Mî-Fermûde Bûd" (Şarap yasağı hakkında söylenen bir başka tesdis). Burada mütekellim, humar'ın verdiği eziyetten, baş ağrısından ve usançtan şikâyet etmektedir. Humar, özellikle içkiden sonraki ayılma esnasında veya o günün ertesinde uyandıktan sonra ortaya çıkan baş ağrısı ve sersemliktir. Bunun devası tekrar biraz içki içmektir (Pala, 2010: 212; Yakut, 2019: 33). Sanki içki içtikten sonraki gün şarap aniden yasaklanmış ve mütekellim aniden böyle çaresiz kalmıştır. Bu durumda -yine mizahi bir söyleyişle- çareyi kahvede aramış, ona tutunmuş, kahvenin esiri olmuştur:

Girmez sımâh-ı cânıma meysiz sadâ-yı ney
Geçdi harîm-i sîneye serdî-i fasl-ı dey
Bu renciş-i humâr u bu hamyâze *tâ-be-key*
Pîr-i mugâna vermiş iken nakd-i cân-ı pey
Humlar şikeste câm tehî yok vücûd-ı mey
Etdin esîr-i kahve bizi hey zamâne hey (Haşmet, 2018: 117)

Şiirde sevgilinin türlü ilgilerle şarapla özdeşleştirilen dudaklarından uzaklığı anlatmak için de Haşmet yine humar, hamyaze gibi kelimeleri tercih etmiştir. Hasretin dayanılmazlığını anlatan soru ise yine "tâ-be-key"dir. Redifin "sultânım" kelimesi olmasından dolayı yine şarap yasağına bir atıf yapıldığı ihtimalini düşünmek de mümkündür:

Oldu hamyâze-keş-i hasret-i la'li dehenim
Tâ-be-key renc-i humârı çekemem sultânım (Haşmet, 2018: 198)

6.Şikâyet, Yakınma, Hayıflanma Bağlamında

Metin içi mütekellim, kimi zaman da felekten, talihinden, kadrinin bilinmemesinden yakınarak şikâyetini, hüznünü ve tüm bunlara artık tahammül gücü kalmadığını "ne zamana kadar" diyerek âdeta bir inilti, bir yardım

çığlığı şeklinde dillendirir. Bunun neticesinde bazen kaside sunulan kişiden (Nevizade Atayi'nin aşağıdaki beyti Şeyhülislam Yahya'ya hitaben yazılan methiyesinden olduğu için zımnen ondan) veya Allah'tan yardım istemekle neticelenebilir. Bu örneklerde, derin yapıda "Acaba biteviye sürüp gidecek mi?", "Eyvah!" gibi endişe, işfak (korkulu beklenti) ve karamsarlık gibi duygu durumlarının bulunduğu da söylenebilir:

Tâ-key bu gam-ı hicrân endîşe-i bî-pâyân
Olmaz geceler nâlân gündüzler edip efgân
Geçdi dem-i huşyârân cem oldu kadeh kârân (Şeyh Galip, ts.: 154)
Tâ-key ola zindânî-i zencîr-keş-i gam
Gayretle şu kim şîr-i jiyân bebr-i beyândur (Nevizade Atayi, 2017: 63)
Tâ-be-key cevrün Beyânî nâ-murâda ey felek
Kâm-bahş ol bir zamân her demde nâ-kâm eyleme (Beyani, ts.: B/495)
Benimle *tâ-be-key* bîgânelik ey baht-ı kec-reftâr
Arada gâh bârî hâh u nâ-hâh âşinâlık yap (Şeref Hanım, 2018: 217)

7.Sözü, Konuyu Değiştirme Amacıyla

Bu kullanım şekli özellikle kasidelerde karşımıza çıkmaktadır. "Kasd, maksad" gibi kelimelerle kökteş olan kasidenin belli başlı amaçlarından biri de övülmesi amaçlanan (memduh) birisine yazılması, ona bir "medhiyye" olarak sunulmasıdır. Genellikle nesip, teşbip, tegazzül, hasbihâl/beyân-ı hâl/yakınma, fahriye vb. kısımlardan sonra metin içi mütekellim "Sözü artık uzatma, maksada, övgüye/sitayişe, sadede gel" manasında kendisine "tâ-key, tâ-be-key" sorularıyla kurgusal bir uyarıda bulunur. Bu bağlamda söz konusu soru, şairler için işlevsel bir değer de kazanmıştır. "Kasîde Der-Sitâyiş-i Tersâne Emîni Moravî Merhûm 'Alî Efendi" başlıklı kasidede mütekellim, kendisi hakkında yakınmaların ne zamana kadar devam edeceğini sorgulayarak "matlab-ı dil" tamlamasının işaretiyle esas konuya geçme uyarısı yapar:

Gayrı yeter bu nâliş-i dil-sûz *tâ-be-key*
Sabrî ne ise matlab-ı dil eyle âşikâr (Sabri, 2022: 65)

Defterdarlık ve Bosna valiliği yapan Halil Paşa'ya övgü maksadıyla yazılan kasidede ise mütekellim bu defa kendisine, övgüyle memduhun daha fazla başını şişirmemesi ve artık dua bölümüne geçme zamanının geldiği uyarısını yapmak için aynı soruya başvurur ki *Nefî Divanı*'nda aynı geçiş tarzı "nice bir" Türkçe sorusuyla ve *Neşati Divanı*'nda hem Türkçe hem Farsça sorularla fazlaca geçmektedir:

Geldi hengâm-ı hoş-encâm-ı du'â ey 'Âsım
Tâ-be-key hâsılı tasdî'-i vezîr-i zî-şân (Bosnalı Asım, 2018: 133)
Temeddüh *tâ-be-key* vakt-i du'âdur iy Neşâtî gel
Ko lâfı sür yüzün bin cân ile dergâh-ı Mevlâ'ya (Neşati, 2019: 67)
Tasdî'i ko mahall-i du'âdur Neşâtiya
Tâ-key gurûr-ı tab' ile bu lâf-ı serserî (Neşati, 2019: 96)
Neşâtî gel yeter tasdî'i ko 'arz-ı hüner *tâ-key*
'Azîmet şimdi elzemdür du'â-yı müstecâb üzre (Neşati, 2019: 111)

Arpaeminizade Mustafa Sami'nin divanındaki soruların bu minvalde üç yerde kullanımı dikkat çekmektedir:

Geldi hengâm-ı du'â eyleme ıtnâb-ı suhan
Tâ-be-key lâf-ı temeddühle bu teksîr-i sevâd (Arpaeminizade Mustafa Sami, 2017: 49)
Sâmiyâ *tâ-be-key* ıtnâb-ı temeddühle kelâm
Ba'd ez-în eyle du'â verdini zîb-i destâr (Arpaeminizade Mustafa Sami, 2017: 115)
Ebsem ol bî-edebâne ne bu tatvîl-i kelâm
Elem ü sûziş ile *tâ-be-key* olmak miksâr (Arpaeminizade Mustafa Sami, 2017: 135)

Aynı divanda matla olarak kalmış nükteli bir beyitte ise biraz daha farklı bir bağlamda maşuğun artık saçını değil, boyunu övmenin vakti geldiği şöyle dillendirilir:

Tâ-be-key zülfüni medh eyleyem egüp bükerek
Hoş gelür vasf-ı kadün bendene söz toğrı gerek (Arpaeminizade Mustafa Sami, 2017: 407)

8.Şiire/Söze Artık Son Verme Lüzumu Bağlamında

Hem hikemî hem poetik bir tem olarak nitelendirilebilecek bir konu da şairin veya mütekellimin ne zamana kadar şiir söyleyeceğidir. Bunlar "Kîl ü kâl/güft ü gûyu artık kes" şeklinde de alımlanabilecek türden söylemlerdir:

(…) İrişmez mi meger vakt-i sükûnun
Dükenmez mi sözün güftâr tâ-key
Söylersin nazm u ebyât u kasîde
Okursun şevk-ıla eş'âr *tâ-key* (Nigâri, 2017: 413)

B. Şekil, Üslup ve Klasik Şiir Estetiği Yönüyle Şiirsellik

1.Kafiye ve Redif

Mevzubahis sorular birçok şiirde mısra sonlarındaki diğer kelimelerle, ahenk araçlarından olan kafiyeyi oluşturmaya da yardımcı olmuştur. Ayrıca redifin tamamen bu sorulardan oluştuğu manzumeler de mevcuttur. İlk örnekte birinci ve son beyitlerde yer alan "devâ-yı key, tâ-be-key, nigâh-ı key" tamlamalarındaki yazılışları aynı olan "key" sözcükleri sırasıyla "dağlama, zaman, hükümdar" anlamlarına gelmektedir ve dolayısıyla bir cinas da söz konusudur. İkinci örnekte yer alan ve diğeri "hükümdar" anlamındaki key ile de yine cinas yapılmıştır:

Tîmâr ideydi derdüme âhir devâ-yı key
Dâğ üzre dâğa kim dir idi âh-ı *tâ-be-key*
Bir baş olurdı Ka'be-i vasla revân-ı cân
Elbette raht-ı mîli çeker semt-i asla şey
Bî-hûş-ı nûş-ı dâru-yı derdüz niçün bize
Bîhûde 'arz ider leb-i câm neşât-ı mey
Biz çeşm ü gûş-ı her taraf-ı 'âlemüz yeter
İrşâdumuzda şu'le-i âvâz-ı pâ vü pey
N'eyler nigârsız kalemün nakş-ı huşkini
Yetmez mi nâm-cûya peyâm-ı hevâ-yı ney
İtmezdi rûy-ı râhını gerd-i sipeh siyeh
Râh-âşinâ-yı 'ibret olaydı nigâh-ı key (…) (Sakıp Dede, 2018: 594)
Gönderürsin sen beni âhir 'adem iklîmine
Ey şeh-i hüsn ü bahâ bu cevri çekmek *tâ-be-key*
Ey gönül cem'iyyet-i bâzîçe-gâh-ı köhnede
Kim bilür kangı gedâya degdi âhir tâc-ı Key (Bosnalı Asım, 2018: 363)
Girmez sımâh-ı cânıma meysiz sadâ-yı ney
Geçdi harîm-i sîneye serdî-i fasl-ı dey
Bu renciş-i humâr u bu hamyâze *tâ-be-key*
Pîr-i mugâna vermiş iken nakd-i cân-ı pey
Humlar şikeste câm tehî yok vücûd-ı mey
Etdin esîr-i kahve bizi hey zamâne hey (Haşmet, 2018: 117)
Ey dil-i dîvânemüz sevdâ-yı kâkül *tâ-be-key*
Düşer 'aklun başuna kayda tahammül *tâ-be-key*
Bir nigâh it kayd-ı zülfünde dil-i dîvâneme
Gûşe-i çeşmünle her dem bu tegâfül *tâ-be-key* (…) (Bosnalı Asım, 2018: 365)
Ey gönül meyl-i gül-i 'ârız-ı dil-ber *tâ-key*
Heves-i sünbül-i gîsû-yı mu'anber *tâ-key*
Gülsitân-ı nazar-ı 'ibret olan çeşmünde
Nergis-i çeşm-i bütân ola musavver *tâ-key* (…) (Vahyi, 2017: 264)
Meger kim gelmedi vakt-i inâbet
Mezâk-ı nefs-i bed-kirdâr *tâ-key*
Zamân-ı rıhlet eyyâm-ı eceldir
Semend-i bâd-pâ vü reftâr *tâ-key* (Nigâri, 2017: 413)
Ey felek ey bî-terahhum cevr ü 'udvân *tâ-be-key*
Hîç dükenmez mi gamun bu derd ü ahzân *tâ-be-key*
Hîç nesîm-i subh-ı vasl esmez mi gül-zâr-ı dile
İmtidâd-ı şâm-ı bî-encâm-ı hicrân *tâ-be-key* (Nergisî, 2009: 131)

2.Tekrarlar

Kafiye ve redif olmadıkları zaman da bu soruların bir beyitte veya bir manzumede birden fazla kez kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım kimi zaman mısra başı kafiye veya redif diyebileceğimiz ön yineleme biçimindeyken bazen de daha dağınık bir görünüm arz etmektedir. Bu durumda, sözü edilen sorular duygu durumlarının son mertebesine daha fazla işaret etmenin yanında ahenk ve ritim yaratımında da öne çıkan unsurlar olmuştur:

Dâd-hâhız dest-i bî-dâd-ı zamândan *tâ-be-key*
Tâ-be-key zulmün ocağından sahâbet bekleriz (Hamamizade İhsan, 2019: 51)
Tâ-key tegâfülün güzelim aşinâlara
Tâ-key bakışların bana bîgâneler gibi (Hamamizade İhsan, 2019: 255)
Minnet-i nâdâna dânâ *tâ-be-key* pâ-mâl ola
Tâ-be-key ehl-i dile gerdûn-ı dûn gaddâr olur (Erzurumlu Zihni, 2018: 49)
Bu bî-günâha cevrde ısrâr *tâ-be-key*
Yaksın derûnu şu'le-i efgâr *tâ-be-key*

İnsâf u el-emân bu etvâr *tâ-be-key*
Ey çarh cân-ı zârıma âzâr *tâ-be-key*
Feryâdım etmeye diline kâr *tâ-be-key* (Erzurumlu Zihni, 2018: 86)
Tâ-be-key ‘uşşâka vaz‘-ı nev-be-nev ey çarh-ı dûn
Tâ-be-key erbâb-ı dil olsun giriftârın senin (Erzurumlu Zihni, 2018: 195)
Lezzet-i ülfeti hâr-ı gamına değmez iken
Tâ-be-key bir gül içün beste-i feryâd olalım
‘Âlemin nakş ber-âb olduğuna şek yoğ iken
Ne içün sûret-i ikbâline Bihzâd olalım
Hacle-i keşmekeşinden çekelim rağbet elin
Tâ-be-key pîre-zen-i devlete dâmâd olalım (Osman Nevres, 2020: 296)
Tâ-be-key ola çeşm-i cellâdın
Mest-i peymâne-i pîşmânî
Lutf edip tîğ-i nâza sun destin
Koma hasretde bî-günâhânı
Tâ-be-key ede la‘l-i cân-bahşın
Haste-i derd ü gam dil ü cânı (Şeyh Galip, ts.: 405)

Terkip-bent ve terci-bentlerin bent beyitlerinde kullanılan soruları da “tekrîr” sanatı ve ahenk unsuru bağlamında değerlendirmek mümkündür. Bu minvalde aşağıdaki bent beytinde geçen “tâ-key”, beş beyitlik bir terci-bentte beş defa tekrarlanmaktadır:

Tâ-key bu tegâfül ü bu bî-dâd
Senden sana şekve-dâd-ı feryâd (Fevzi, 2019: 65-66)

Bazen de “tâ-key” veya “tâ-be-key” bir defa kullanılmış ama devamında birden fazla cümle aynı soruya bağlanmıştır. Soruyu sağlayan kelime veya kelime grubunun değilse de sorulanların tekrarlanması veya çoğaltılması bağlamında bu duruma da işaret etmek gerekmektedir:

Tâ-be-key derdünle bülbül gibi germ-efgân olam
Tâb-ı gül-ruhsâruna pervâneveş sûzân olam (Fevzi, 2019: 75)

Lafzen tekrar edilmese de *Nedim Divanı*’nda “tâ-be-key”, soru anlamını yitirerek isim hâline getirilmiş ve çoğul eki ilavesiyle kullanılarak mütekellimin hüznü muhataba bu ek vesilesiyle tekraren söylenmiş gibi bir etki bırakmayı başarmıştır. Bu durum defalarca “Keşke böyle yapsaydım, keşke şöyle yapsaydım” demeden sadece temenni edatı olan “keşke”nin bir haber/bildirim cümlesinde “O kadar çok keşke(leri)m var ki…” şeklinde kullanılmasına benzemektedir:

Ferah bîgâne resmin gösterirse etmem istib‘âd
Gönül me’nûs-ı ahzan oldu derd-i *tâ-be-keyler*le (Nedim, 2017: 268)

3.Eş Anlamlı Tekrarlar

Şair sadece “tâ-key” veya “tâ-be-key”leri tekrarlamak yerine bazen de bunların eş anlamlıları/müteradifleri olan Farsça “tâ-çend(în)” ya da Türkçe “nice bir/niçe bir, niceye dek/niçeye dek” gibi soruları da aynı beyit/manzume içinde kullanmayı tercih etmiştir. Gerek aynen tekrarlar gerek eş anlamlı ifadelerin tekrarı şairin, mefhumu/manayı/mazmunu en iyi şekilde ifade edebileceği bir üslup elemanını yakalayıp onu beyit/manzume boyunca bırakmak istememesiyle, -eski deyişle- fırsatı fevt etmeme gayretiyle açıklanabilir:

Ta-çend ola hecrin ile bu cân giryân
Göz yaşı batıp olur gözüm kan giryân
Olmaz mısın ey gonce-i handân handân
Tâ-key gezeyim gamınla giryân giryân (Esrar Dede, 2019: 426)
Firâkınla vücûdum nâla döndü nâle etmekden
Elem yetmez mi gam bitmez mi gam *tâ-çend* elem *tâ-key* (Osman Nevres, 2020: 364)
Şarâb-ı sâkî-i gül-çehre *tâ-çend*
Safâ-yı kâse-i ser-şâr *tâ-key* (Nigâri, 2017: 413)
Tâ-be-key gam eylesin rindânı muhtell-i dimâğ
Bûy-ı şevk olsun hevâ-yı ‘ayş ile kâm-ı ferah
Niçe bir olsun hezâr-ı nâle-senc gam-ı sükût
Gül gibi gelsin açılsın kâm-ı gül-fâm-ı ferah (Lazikizade Feyzullah Nafiz, 2017: 201)
Be-sûyet *tâ-be-key* çün âb-ı cev cevlân-künân bâşem
Be-kûyet hem vezân-ı bâd *tâ-çendîn* vezân bâşem (Kani, 2017: 221)
Hûn-ı belâ be-dîde-i uşşâk *tâ-be-çend*
Dâğ-ı cefâ be-sîne-i müştâk *tâ-be-key* (Hamdullah Hamdî, ts.: 69)
Seyle virdi hâsıl-ı ‘ömrüm *niçe bir* cûş ider
Nîl-i eşkün bir karârı yok mı tuğyân *tâ-be-key*
Niçe bir geh nazm ü geh nesr ile keşf-i sûz-ı dil

Bu ‘alevler şu‘leler ey dâğ-ı pinhân *tâ-be-key* (Nergisî, 2009: 131)

Şairlerin aynı ifadeleri tekrar etmek yerine eş anlamlılarına yönelmeleri -tekrîr sanatı, ritim ve harmoniye katkısı yanında- “tekrara düşmek”ten kaçınma gayreti ve farklı lafızlarla söylemenin belki muhatap(lar)a daha fazla tesir edeceği düşüncesiyle açıklanabilir.

4.Edebî Sanatlar

Söz konusu soruların, yukarıda değinilen takrîr, cinas gibi edebî sanatlar dışında bazı başka edebî sanatlar çerçevesinde ele alınmaya müsait bir yapıda kullanıldığı da vakidir. Aşağıdaki beyitte “Cem, Cemşîd” gibi hükümdar isimlerinin geçmesi bir karine olarak düşünüldüğünde “tâ-key” sorusunda yer alan “key” sözcüğünün hükümdar anlamına “çağrışım” (*îhâm*) yaptığı görülecektir:

Bize sen câmı sun sâkî gerekmez

Cem ü efsâne-yi Cemşîd *tā-key* (Nehcî, 2017: 285)

Aşağıda ise her iki beyitte de “mezheb-i kelami” bulunmaktadır. İlk beyitte ahirette herkesin mutlaka cehenneme uğrayacağı, ikinci beyitte ise müslüman olanların orada ebediyen kalmayacağına dair referans-sözlerle, ilk mısradaki durum ve olgulara ikinci mısrada tıpkı kelam âlimleri gibi deliller getirilmeye çalışılmıştır. Buna göre mütekellim, bu dünyada, maşuktan ayrıdır (mecazi ve hakiki aşk mümkün), ayrılık cehennemindedir. Bunun izahını herkesin cehenneme uğrayacağı inancıyla yapan mütekellim, müslümanın eninde sonunda cehennemden kurtulacağını söyleyerek ya kendisini teselli etmekte (Daha ne zamana kadar burada duracağız ki, elbette sonsuza dek değil, az kaldı!) ya da hüznünü ve usancını üst perdeden dillendirmektedir (Daha ne zamana kadar böyle bu cehennemde kalacağız! Çünkü/hani müslümana ebedî cehennem yoktu!). Burada vezin ve kafiye zarureti olmadığı hâlde şair “tâ-be-key” yerine Türkçe “niçe bir”i tercih etmiştir:

Uğraduk künc-i firkate nâ-geh

Her kişi dûzaha ider çü vürûd

Künc-i firkatde *niçe bir* duravuz

Müslime yok çü dûzah içre hulûd (Muhyi, 2020: 187-188)

Farsça yerine Türkçe veya Türkçe yerine Farsça soruların tercih edilmesi -vezin, kafiye, redif vb. zaruretler dışında- şairlerin dil tutumu, sadelik arayışları, eğitim durumları, muhatap kitlesi ve yazma gayeleriyle açıklanabilir. Bunun yanında kısa ünlü ile yazılan Türkçe sorular yerine Farsça soruların tercih edilmesinin sebebi olarak “â” uzun ünlüsünün bir feryat, bir inleme, bir ünlem (âh, eyvâh vb.) görevini de üstlenmesi ve etki/nüfuz/sirayet ihtimalini şaire daha fazla düşündürmesi zikredilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Yazıda, “nihayet, uç, sınır soruları” diye isimlendirilmesi mümkün olan Farsça “tâ-key, tâ-be-key” soruları bütün yönleriyle, temelde tasvirî ve semantik (anlam bilimsel) bir yöntemle, iki ana başlık ve on iki alt başlıkta incelenmiştir. Soruların muhatap kitlesi de kullanım amaç ve şekilleri de gayet geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Pek tabii haber/bildirim/bildirme cümleleriyle veya daha doğrudan bir ifade tarzı olan emir/nehiy cümleleri ile dile getirilebilecek bu soruların “neden ve nasıl” tercih edilip kullanıldığı konusu önem arz etmektedir. İlginçtir ki daha dolayımlı şekilde söylenen istifham ifadeleri, daha doğrudan bir söyleyiş tarzına sahip olan haber veya emir ifadelerinden çoğu kez daha fazla etki ve söylem gücüne sahiptir. Sonuç olarak bunların tesadüf veya sadece şekilsel zaruretlerle tercih edilen ifadeler olmayıp bilinçli bir “tercih” olduğu daha açık bir biçimde ortaya çıkmış olmaktadır.

Bu çalışma, başka çalışmalar için ancak bir başlangıç ve yol haritası olabilecek niteliktedir. Zira konu hem dilsel malzeme hem de klasik şiirin geniş muhtevası ve şekilsel yahut estetik kaygıları göz önüne alındığında haber, inşa/tasarlama, istifham (soru) ve özelde “tâ-key, tâ-be-key” tercihleri daha fazla sayıda ve geniş kapsamlı çalışmalarla irdelenmelidir. Bu doğrultuda daha net, doğru ve ayrıntılı sonuçlara ulaşabilmek adına aynı anlam alanına girebilecek Türkçe (nice bir/niçe bir, niceye dek/niçeye dek vb.), Farsça (tâ-key, tâ-be-key, tâ-çend/tâ-çendîn, tâ-key u çend, tâ-kocâ, tâ-be-kocâ vb.), varsa Arapça (hattâ metâ vb.) soruları yapılacak bu tür çalışmalara mutlaka dâhil edilmelidir. Beyitte/bentte/manzumede yer alan başka sorular, nidalar, ünlemler, “yeter” tarzı ifadeler vb. tüm pekiştirici/yardımcı unsurlar da bütünsellik/metinsellik açısından daima göz önünde bulundurulmalıdır. Diğer dillerde aynı anlam ve çağrışım alanındaki soruların incelenmesi de hem karşılaştırmalı edebiyat bağlamında hem de kendi şiirimizi anlamada farklı veriler, perspektifler sunabilme ihtimali çerçevesinde verimli sonuçlar doğuracaktır.

Kaynakça

Agâh (2017). *Divan*. (Ş. Akpınar, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55914,agah-divanipdf.pdf?0 adresinden 25 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Arpaeminizade Mustafa Sami (2017). *Divan*. (F. S. Kutlar Oğuz, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56084,arpaeminizade-mustafa-sami-divanipdf.pdf?0 adresinden 20 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Baki (ts.). *Divan*. (S. Küçük, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucukpdf.pdf?0 adresinden 20 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Beyani (ts.). *Divan A*. (F. Başpınar, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10598,beyani-apdf.pdf?0 adresinden 25 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Beyani (ts.). *Divan B*. (O. Kurtoğlu, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10599,beyani-bpdf.pdf?0 adresinden 25 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Bilgegil, K. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri: Belagat*. İstanbul: Enderun Yayınları.

Bosnalı Asım (2018). *Divan*. (F. Başpınar, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58698,bosnali-asim-divanipdf.pdf?0 adresinden 27 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Erzurumlu Zihni (2018). *Divan*. (M. Macit, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58638,erzurumlu-zihni-divanipdf.pdf?0 adresinden 25 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Esrar Dede (2019). *Divan*. (O. Horata, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64058,esrar-dede-divanipdf.pdf?0 adresinden 26 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Fevzi (2019). *Divan*. (Y. Kaplan, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/67209,fevzi-divanipdf.pdf?0 adresinden 26 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Hamamizade İhsan (2019). *Divan*. (M. İsen - R. Canım, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64194,hamamizade-ihsan-divanipdf.pdf?0 adresinden 27 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Hamdullah Hamdî (ts.). *Divan*. (A. E. Özyıldırım, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10616,metinpdf.pdf?0 adresinden 20 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Haşmet (2018). *Divan*. (M. Arslan - İ. H. Aksoyak, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57256,hasmet-divanipdf.pdf?0 adresinden 25 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Kami (2017). *Divan*. (Ş. Akpınar, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55977,kami-divani-pdf.pdf?0 adresinden 25 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Kanar, M. (2013). *Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.

Kani (2017). *Divan*. (İ. Yazar, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55833,3-kani-divanipdf.pdf?0 adresinden 25 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Lazikizade Feyzullah Nafiz (2017). *Divan*. (H. Demir, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html adresinden 25 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Muhyi (2020). *Divan*. (M. Arslan, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/78626,muhyi-divanipdf.pdf?0 adresinden 28 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

Nedim (2017). *Divan*. (M. Macit, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0 adresinden 25 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Nehcî (2017). *Divan*. (Ü. Aslan, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55752,nehci-divanipdf.pdf?0 adresinden 25 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Nergisî (2009). *Meşakku'l-Uşşak (İnceleme-Metin)*. (B. Selçuk, Haz.). Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

Neşati (2018). *Divan*. (M. Kaplan, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html adresinden 2 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

Nev'î-zâde Atâyî (2017). *Dîvân*. (S. Karaköse, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55734,nevi-zade-atayi-divanipdf.pdf?0 adresinden 26 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Nigâri (2017). *Divan*. (A. A. Bilgin, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55757,nigari-divanipdf.pdf?0 adresinden 25 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Osman Nevres (2020). *Divan*. (B. A. Kaya, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/76247,osman-nevres-divanipdf.pdf?0 adresinden 6 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

Pala, İ. (2010). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Sabri (2022). *Divan*. (H. Belli, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html adresinden 5 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

Sakıp Dede (2018). *Divan*. (A. Arı, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59860,sakib-dede-divanipdf.pdf?0 adresinden 2 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

Şentürk, A. A. (1996). *Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sufi Yahut Zahit Hakkında*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Şeref Hanım (2018). *Divan*. (M. Arslan, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59880,seref-hanim-divanipdf.pdf?0 adresinden 2 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

Şeyh Galip (2018). *Divan*. (N. Okçu, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10654,metinpdf.pdf?0 adresinden 2 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

Vahyi (2017). *Divan*. (H. Taş, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55745,vahyi-divanipdf.pdf?0 adresinden 25 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Yakut, E. (2019). "Klasik Türk ve Fars Şiirinde Gerdiş-i Çeşm". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 64: 23-45.